

György Péter

Apám helyett

(részlet)

Persze én is újra és újra elfelejtettem, hosszú évtizedeken át nem foglalkoztam azzal, hogy egy olyan ember fia vagyok, akit a kamaszkora végén mindazok, akik feleltek érte, kiszolgáltattak az erőszakos halálnak, akit ugyanaz az állam, amelynek kiváló iskolájába járt, kiadott a pusztulásnak, a törvény által helyezte kívül a törvény keretein, s onnantól rá volt bízva, hogy miként élheti túl.

Ahogy az apámnak, nekem sem jutott az eszembe, hogy előbb-utóbb végig kell gondolnom, hogy az az ország, amelyben ez megtörtént, a hazám. Én sem egykönnyen jutottam odáig, hogy megírjam ezt a könyvet, hiszen csakúgy, mint apámat és mindenkit, engem is megváltoztattak az akaratlan tapasztalatok. Igazán nem volt s most sincs kedvem ahhoz, hogy azzá legyek, amivé az apám helyett írtak tesznek. Zsidóvá. Valamiként, akármint, de végül csak zsidóvá. Vagyis nem tesznek azzá, majd csak azzá válok. Majd mások szemében az leszek, aki amúgy már régen vagyok, és aki magamtól nem voltam soha. Egy zsidó. Amivel szemben éppolyan tehetetlen vagyok, mint az apám, mindössze a körülményeink mások. Az én pórázom hosszabbnak tűnik, talán ez minden. Az akaratlan tapasztalatok általi átváltozás az én életemben az apám történetén át zajlik, de azért Gregor Samsa még én vagyok.

Mire az apám belátta, hogy az idillnek vége, addigra az ő labirintusában már csak rettenetes és nyomorult világok felé vezettek utak. Szörnyű, igen nehezen magyarázható politikai kalandok, reménytelen szerelmek és kínos bizonykodások. Nekem pedig az apám kései tévedésének, eltévedésének mások számára felfoghatatlannak tűnő látványa, keserves tapasztalata kellett ahhoz, hogy jóval túl az ötvenen mégiscsak végiggondoljam, hogy mi történhetett vele. Én is hagytam vészesen múlni az időm, túl sokáig hagytam magam becsapni, saját magam által, túl sokáig nem értettem meg, hogy akármilyen történet a nagyapámmal és az apámmal, akármint is látták, élték át és élték túl ők maguk, egy adott ponton, ahol az anyanyelv már nem véd meg, amikor idegen nyelven kell valamit bevallani, kimondani, akkor azt kell majd mondanom, hogy ezek az emberek zsidók voltak. Angolul és németül ez azt jelentette, hogy olyan emberektől származom, akiket pusztán a születésük okán meg akartak ölni. S akkor én miként, a beszélgetés melyik pontján álljak elő azzal, hogy én asszimiláns, nem zsidó zsidó vagyok. Aminthogy az vagyok? Az vagyok, vagy az voltam, mert ez a szöveg átír engem is, s mire a végére érek, nemcsak az apámra, de magamra sem ismerek rá többé. Az ártatlanság korának vége, és akiből csak szöveg maradt, az a nyelvtan foglya lett, az anyanyelve az otthona, amelyen megfogalmazták mindazt, ami boldogtalanná, idegenné tette.

Elrémítőnek nem, de elgondolkoztatónak, pontosabban tanulságosnak találtam azt a szakadékot, amely a magyar nyelvben magától értetődőnek tűnő döntésképtelenségem, az oly kedvelt könnyed lebegés, és a tengeren túli beszélgetésekben elhangzott mondatok között egyre nyilvánvalóbban érzékelhetővé vált. Az angol nyelvű mondatok hirtelen és az akaratom ellenére kisajátították és riasztóan világossá tették az apám történetét, s engem is mássá tettek. Nehéz dolog egy idegen nyelvben otthonosnak látnunk saját, legtitkosabb önmagunk.

Aha, szóval akkor te egy második generációs holokausztúlélő vagy, mondta egy alkalommal valaki, akit elég jól ismertem. New Yorkban mondta, egy azóta megszűnt könyvesboltban, a Washington Square sarkán, egy hideg és szeles, hosszú árnyékokkal és éles fényekkel teli, vadul rohanó felhőkkel

borított égbolt alatt, egy téli délutánon egy múzeumtörténeti szemináriumról jövet, ahol egy fontosnak tűnő folyóiratot akartunk mindketten fellelni és megvenni. Erre nem volt mit mondanom. Angolul, abban a városban, elég gyakran nevezik így az olyan embereket, mint én vagyok. Az anyám és az apám túléltek, én az ő gyerekük vagyok. Nem nagyon tudtam ehhez mit hozzátenni. Minden, amit mondhattam volna angolul, ott maradt az anyanyelvem általi védettségben, ami addig megóvott attól, hogy idegen definíciók tárgyaként lássam magam. Jól felhúztam magam, de nem volt mit mondanom. Elkészöntem, és átmentem a New York University könyvtárába. A fenti olvasótermekből pompás kilátás nyílt a sokszor változó, de a filmek tucatjaiból ismert térre, néztem, amint a hirtelen támadt hóesésben, a vadul rohanó felhők alatt hirtelen teljesen sötét lesz a tér. New Yorkban az ég más, mint itthon, közel a tenger, minden váratlanul és nagyon gyorsan történik. Szóval ezt jelenti Wittgenstein mondata. Nyelvem határai, a világom határai.

Kibámultam az ablakon, de semmit sem tudtam kezdeni az iménti beszélgetéssel. Ezt hívják objektivációnak, vagy ellenkezőleg, a nyelv általi hazatalálásnak, illetve a nyelv általi kisajátításnak. Az az ember, aki angolul visszakérdezett, hogy mi is van a családommal, egy számára idegen földrészen, igen régen történeteket fordított le az anyanyelvének ismerős közegére. Ha megeszem a kalapom (ahogy magyarul mondják), az Egyesült Államokban (angolul) akkor is így értik a zsidókat. Tudtam, hogy ez aztán végképp nem lenne az apám ínyére, ezért egy ideig reménytelenül, de még kísérleteztem. Sokféle identitás van, s a mienk ott Magyarországon, ugye, a szocializmus alatt másként volt. Csakugyan?, hangzott válasz, és egy tömör angol mondat következett, miszerint „ez a tipikus nem zsidó zsidóság, vagy ilyesmi”.

Kimentem a világunkból, át egy másik kontinensre, ott megtapasztaltam, hogy az anyanyelvem nem véd meg többé attól, hogy önmagamról gondolkozzak, s így aztán végül magyarul kell átlátnom ezt a dolgot, hogy majd angolul se kelljen dadognom többé.